

Asia: VN/25323/2021

Luonnos valtioneuvoston huoltovarmuusselonteoksi

Lausunto Utlåtande

Lausunnot lukuun 1. Johdanto

Utlåtande om kapitel 1 Inledning

Johdannossa todetaan, että huoltovarmuuden kansallisen varautumisen taso on hyvä, kuten se useimpiin EU-maihin verraten kiistatta onkin. On kuitenkin tarpeen huomioida myös yleisen yhteiskunnallisen kehityksen huoltovarmuudelle aiheuttamat uhkat kuten lopettavien maatalojen määrä, kaikki yhteiskunnan toiminnot kattavan digitalisaation eteneminen ja kriittisten järjestelmien haavoittuvuuksien lisääntyminen. Kansalaisten varautumisen mahdollisuudet heikkenevät osaamisen ja arjen perustaitojen heiketessä ja väestön muuttaessa kaupunkeihin. Mikäli kehitystä ei saada käännettyä, tulevaisuudessa Suomen huoltovarmuuden kansallisen varautumisen taso heikkenee.

Lausunnot lukuun 2. Kansainvälinen yhteistyö

Utlåtande om kapitel 2 Internationellt samarbete

Luvussa todetaan, että "EU:n maatalouspolitiikka osaltaan mahdollistaa maatalouden harjoittamisen Suomen pohjoisissa oloissa." Luvusta puuttuu kokonaan näkökulma siitä, että EU:n maatalouspolitiikka rajoittaa Suomen varautumistoimia. Suomessa on harjoitettu maataloutta pohjoisissa oloissa vuosisatoja ennen EU-jäsenyyttä. Maatalouden huoltovarmuustilanne ja resilienssi oli paljon parempi ennen EU-jäsenyyttä. Tiloja oli enemmän, ne olivat pienempiä, vähemmän erikoistuneita ja teknologisesti resilientimpiä. Eri tuotantosuunnat olivat tasaisemmin maantieteellisesti jakautuneita. EU-jäsenyys johti maataloustuotannon avaamiseen kilpailulle ja maatalouden riippuvuuteen EU:n tukipolitiikasta sekä tilakokojen nopeaan kasvuun. Aktiivituloilla on tänä päivänä valtavia taloudellisia sekä teknologisia riskejä. Akuutissa kriisissä Euroopan Unioni on ollut hidas reagoimaan maatalojen hätään ja EU-byrokratia on vaikeuttanut pientenkin kansallisten maatalouden kriisitukitoimien toteuttamista. Mikäli EU ei saa maatalojen ahdinkoa ripeästi käännettyä alan uudeksi nousuksi, voidaan sanoa, että EU:n yhteinen maatalouspolitiikka ja kansallisen maatalouspolitiikan kaventunut liikkumatila on Suomen huoltovarmuudelle haitaksi.

Lausunnot lukuun 3. Huoltovarmuuden toimintaympäristön kehitys ja sen vaikutukset

Utlåtande om kapitel 3 Utveckling av försörjningsberedskapens verksamhetsmiljö och effekterna av denna utveckling

Luvun toimintaympäristön kuvaus on hyvin kirjoitettu, mutta sisältää joitain puutteita. Verkottuneessa ja keskinäisriippuvaisessa maailmassa toimintaympäristö on globaali. On paljon riskejä, joita ei voida ennakoida tunnistaa (ns. mustat joutsenet) ja tämä tulisi selonteossa myös todeta. Mitä tahansa voi tapahtua ja monenlaiset tapahtumat Suomen ulkopuolella voivat vaikuttaa toimintaympäristöön, esim. sisäisen yhteiskuntarauhan järkkäminen, Eurooppaan tai Suomeen kohdistuva pakolaisaalto, sabotaasit, aurinkomyrskyt tai maapallon napojen siirtyminen voivat vaikuttaa minkä tahansa järjestelmien toimintaan. Ilmastonmuutokselle on omistettu oma kappale (3.2), mutta lukuisia muita potentiaalisia uhkia ei ole huomioitu. Kaikkia riskejä on mahdoton huomioda selonteossa, mutta tämä olisi hyvä tunnistaa ääneen. Joitain näistä on lueteltu vasta Liitteessä 1.

Kyberturvallisuudesta todetaan, että se edellyttää toimijoilta vastuuseen sitoutumista. Asiaan sisältyy monta tasoa, alkaen osaamisesta ja komponenttien ja työvoiman saatavuudesta. Pidemmällä aikavälillä esimerkiksi eri alojen osaja- ja työvoimapula sekä julkisen talouden haasteet ja yritysten taloudelliset ongelmat vaikuttavat merkittävästi myös kyberturvaan.

Huoltovarmuusselonteko ottaa digitaalisen infrastruktuurin ja jatkuvan digitalisaation annettuna, ikään kuin sille ei olisi vaihtoehtoja. Digitaalinen verkottunut infrastruktuuri on kuitenkin varsin uusi keksintö. Ukrainan sota on osoittanut, että mitkään infrastruktuurin osat tai järjestelmät eivät ole immuuneja hyökkäyksiltä. Modernit viestintäverkot ovat olleet ensiarvoisen hyödyllisiä, mutta toisaalta vuodesta 2014 Ukraina oli varautunut sotaan siirtymällä joidenkin keskeisten verkkojen osalta analogisiin ohjausjärjestelmiin. Analogiset verkot (esim. kaukolämpö ja kaasuverkot) ovat olleet suojassa kyberuhkilta. Ukrainan kokemuksista on otettava mallia. Selonteossa tulisi vakavasti arvioida myös verkkojen digitaalisten ohjaus- ja viestintäjärjestelmien vaihtoehtoja.

Lausunnot lukuun 4. Kansalaisvarautuminen

Utlåtande om kapitel 4 Medborgarnas beredskap

Kausityövoiman saaminen on osoittautunut sekä Covid19-kriisin aikana että Ukrainan sodan puhjettua vaikeaksi. Työntekijöiden puuttuessa satoa on jäänyt saamatta tai korjaamatta. Kansalaisten osaamista ja työskentelyvalmiuksia alkutuotannon avustavissa tehtävissä on ehdottomasti parannettava tulevia kriisejä ajatellen. Suomalaisia on pystyttävä aktivoimaan paremmin sellaisiin kasvukauden aikaisiin tehtäviin, jotka eivät vaadi pitkää koulutusta.

Lausunnot lukuun 5. Huoltovarmuuden toimintamalli

Utlåtande om kapitel 5 Verksamhetsmodell för försörjningsberedskapen

Huoltovarmuuskeskuksen ohjelmatyön osalta on meneillään olevia ohjelmia ja niiden tavoitteita syytä peilata Ukrainan sodan myötä nopeasti muuttuneeseen tilanteeseen. Esimerkiksi Energia 2030 -ohjelmassa riippuvuus Venäjästä on jäänyt vähälle huomiolle.

Luku 5.1.6 kuvaa hyvin alueellisen huoltovarmuuden ulottuvuuksia. Luvussa on tarpeen huomioda myös eri hajautetun alkutuotannon ja elintarviketeollisuuden edut. Kriisitilanteessa on etu, että ruokaa tuotetaan eri puolilla maata. Se vähentää painetta logistiikassa. Isojen ja pienten maatilojen

vahvuudet ovat erilaisia, ja siksi kriisinkestävyyden kannalta on hyvä, että alueella sijaitsee molempia.

Lausunnot lukuun 5.1.5 Sektorikohtaisen varautumisen lähtökohtia

Utlåtande om kapitel 5.1.5 Utgångspunkter för den sektorsvisa beredskapen

Kohdassa Energiahuolto kerrataan turpeen muuttunutta statusta Suomen energiapaletissa ja todetaan, että huolimatta alasarjoista turpeen rooli ainakin väliaikaisesti kasvaa energiakriisin myötä. Samassa yhteydessä on tarpeen mainita, että jäljellä oleva nykyinen turvetuotantokapasiteetti ja -infra on säilytettävä. Jo kuluneena kesänä on ollut vaikeuksia tavoittaa huoltovarmuusnäkökulmasta asetettua turpeennostotavoitetta. Nykyinen tuotantokapasiteetti on säilytettävä ja sidottava pysyvästi osaksi energiahuoltovarmuuden ylläpitoa.

Kohdassa Sosiaali- ja terveydenhuolto -> Sektorin kehittämistarpeita on aivan oikein tunnistettu sote-sektorin henkilöstöpula huoltovarmuuskysymyksenä, sekä todettu tarve kehittää yksityisen sektorin kanssa tehtävää yhteistyötä. Molemmat asiat ovat esimerkkejä asioista, joiden kriisivalmiudesta on lähes mahdotonta huolehtia, jos normaaliolojen aikaan ei saavuteta järjestelmän toimivuutta. Jos tavallisena aikana alalla ei ole riittävästi osaajia, ei niitä saada kriisin tullessa nopeasti lisättyä. Ja jos yksityisen sektorin kanssa ei tehdä yhteistyötä normaalioloissa ja yritysten toimintaedellytyksiä kehitetä, ei meillä kriisiaikana ole yrityksiä, jotka pystyvät kantamaan ylimääräistä vastuuta. Tästä näkökulmasta on tärkeää pohtia, voidaanko "huoltovarmuusvaikutusten" arviointia vahvistaa yhteiskunnan elintärkeitä sektoreita koskevaa lainsäädäntöä valmisteltaessa ja poliittisia valintoja tehtäessä.

Lausunnot lukuun 6. Sotilaallinen huoltovarmuus

Utlåtande om kapitel 6 Militär försörjningsberedskap

-

Lausunnot lukuun 7. Huoltovarmuuden kehittämislinjauksia

7.1 Huoltovarmuuden taloudelliset resurssit

Utlåtande om kapitel 7 Riktlinjer för utveckling av försörjningsberedskapen

7.1. Ekonomiska resurser för försörjningsberedskapen

-

7.2. Huoltovarmuuslainsäädännön ajantasaistaminen

7.2. Uppdatering av försörjningsberedskapslagstiftningen

-

7.3. Sektorikohtainen varautumisen ja yhteistyön kehittäminen sekä osaamisen varmistaminen

7.3. Utvecklande av den sektorsvisa beredskapen och det sektorsvisa samarbetet samt säkerställande av kompetensen

-

7.4. Verkstomallin kehittäminen sekä jatkuvan yhteiskunnallisen vuoropuhelun tarve

7.4. Utveckling av nätverksmodellen och behovet av en kontinuerlig samhällsdialog

-

Lausunnot liitteeseen 1

Utlåtande om bilaga 1

-

Muut selontekoa koskevat yleiset kommentit

Övriga allmänna kommentarer om redogörelsen

Selonteossa on kuvattu nykytilanne ja sen kehittämiskohtia ansiokkaasti. Teksti jää kuitenkin monessa kohdin abstraktiksi tai hyvin laveaksi, ja kaipaa konkretiaa. Mitä enemmän selontekoon pystytään tuomaan konkretiaa ja aukisanoitettuja toimia, sitä suurempi selonteon painoarvo ja sitä myötä vaikutus tulevaan politiikkaan.

Selonteosta ei ilmene, millaiselle ajanjaksolle selonteon on arvioitu ulottuvan. Suomi ja Suomen toimintaympäristö muuttuu ajan myötä. Todetaan ainoastaan, että selonteko päivitetään ”säännöllisin väliajoin” (s. 35).

Huoltovarmuuden merkitys yhteiskuntarauhan turvaajana voisi tulla selonteossa vahvemmin esiin. Kriisitilanteessa arjen vakautta ja kansalaisten perustarpeiden täyttymistä tukevat toimet vaikuttavat paitsi fyysiseen myös henkiseen kestävyteen ja pitävät yllä toivoa ja toimintakykyä. Näлкäinen vatsa tai kylmä koti isossa mittakaavassa toteutuessaan saavat helposti aikaan levottomuuksia.

Selonteko huomioi Covid19-kriisin opit hyvin, mutta kokonaisuus hyötyisi, jos se vielä ennen eduskuntaan tuomista päivitetäisiin peilaten siihen, mitä Ukrainan sota on viime kuukausina opettanut erityisesti energiasektorista ja globaalin ruokaturvan hauraudesta. Sisäistä ja ulkoista turvallisuutta ei voida nykymaailmassa erottaa toisistaan, ja viisautta on tarkastella sitäkin, millä tavalla järjestelmä kestää kansainvälisistä kriiseistä tai esimerkiksi nälänhädästä aiheutuvan nopean maahanmuuton.

Mattila Iina
Suomen Kristillisdemokraatit (KD) rp.